

Ble funnet ved e

Harstad/Tromsø:

Dette er den utrolige historien om hvordan en tromsømanns tilfeldige besøk i en blomsterbutikk i Harstad resulterte i at Belgica fikk en ny nasjonalskatt

Stig Brøndbo

Den er nasjonalskatt og millionindustri i Belgica og polarhelten Roald Amundsen kanskje aller viktigste båt.

Hadde det ikke vært for tromsømannen Kjell Kjær (70) hadde «Belgica» råtnet på 20 meters dyp utenfor Harstad.

Med de majestetiske Grytøyfjellene og historiske Trondenes kirke i bakgrunnen, er det bare ei lita bøye som avslører at det skjuler seg noe under den stille overflaten i Brurvik, rett utenfor Harstad. På 20 meters dyp står restene etter båten som skapte overskrifter verden over, da den som første båt overvintret i Antarktis i 1898.

Med om bord var den 25-årige styrmannen Roald Amundsen, som var så ivrig på å få være med at han tilbød seg å jobbe som matros – bare han fikk mønstre på polar-ekspedisjonen.

Berømt

– Båten er berømt alle andre steder enn i Norge, og det er vel bare «Titanic» det er skrevet flere bøker om, mener skipshistoriker Kjell Kjær.

På museer rundt om i verden er det egne «Belgica»-utstillinger – og i Belgica bygges det nå en tro kopi av polariskuta i full størrelse. Planen er å heve vraket utenfor Harstad allerede neste år.

– For oss er «Belgica» en nasjonalskatt på linje med det Fram er i Norge, sier Belgias ambassadør i Norge, Michel Godfrind.

Han er imponert over rausheten til harstadmannen Kristian Holst og av resultatet fra det niti-dige arbeidet Kjell Kjær har lagt ned. Uten dem hadde ikke Belgica fått nasjonalskatten som nå har blitt millionindustri i hjemlandet.

Møtte Nansen

– «Belgica» var nok Amundsens viktigste båt med tanke på den polarheltestatusen han fikk senere i livet, det var skolen hans. Overvintringen med «Belgica» forberedte ham på det som kom senere. Her lærte han om telt, soveposer, fikk testet slæder i isen og lærte utrolig mye om ernæring. Han var ingen vitenskapsmann, men han tok til seg lærdom fra vitenskapsmennene som var om bord, sier Anne Rief ved Fram-museet i Oslo.

Hun synes det er rart at «Belgica» ikke har fått mer oppmerksomhet i Norge, spesielt i fjor som regjeringen utnevnte til Nansen-Amundsenåret 2011. Det samme mener skipshistoriker Kjær.

– Et morsomt poeng i etterkant av Nansen-Amundsenåret, er at skipskatten om bord på Antarktisekspedisjonen het Nansen, og at det var på dekket av «Belgica» at Amundsen møtte sin store helt Fridtjof Nansen for første gang, sier Kjær.

Det var også på «Belgica» at Amundsen traff Helmer Hanssen fra Vesterålen, et møte som førte Hanssen og Amundsen sammen både gjennom Nordvestpassasjen og til Sydpolen i desember 1911.

Kåring

Mens Norge feiret Nansen og Amundsen i ett år, fikk «Belgica» hvile i fred på havets bunn utenfor Harstad. I Norge har det vært svært stille rundt den norskbygde og berømte polskuta. Da bladet Nordlys kåret Norges ti største polarbragder som et ledd i markeringen av Nansen-Amundsenåret, ble «Belgica»-ekspedisjonen ikke nevnt.

– Men det skyldes utelukkende at vi så på ekspedisjonen som belgisk. Hadde vi ansett den som norsk, ville overvintringen til Amundsen og resten av «Belgica»-mannskapet kommet veldig høyt opp på kåringen, sier jurymedlem Susan Barr, etnolog og polarhistoriker som i år har permisjon fra Riksantikvaren for å arbeide ved Frammuseet.

Tatt i arrest

Etter den berømte antarktisekspedisjonen med Roald Amundsen som styrmann, fortsatte «Belgica» å være base for vitenskapelige tokt. Tre av dem hadde Tromsø som avgangshavn og var bemannet med erfarne nordnorske fangstmenn som isolser.

Båten ble også brukt som luksuryacht for kongelige og rikfolk i Europa, før den i 1916 ble kjøpt av det som i dag er Store Norske Spitsbergen Kullkompani. Etter ett år på Svalbard var den berømte polskuten to år i Tromsø. Først på grunn av omfattende reparasjoner ved Tromsø Skipsverft, deretter i arrest fordi Store Norske ikke ville betale verkstedregningen.

I dag er et umerket anker utenfor Polarmuseet det eneste som minner om at den berømte polar-skuten hadde tilknytning til Tromsø. Ankeret ble gitt i gave til Polarmuseet av Kristian Holst i Harstad.

«Storartet søfartøi»

– «Belgica» er et storartet søfartøi, skrev Amundsen i sin dagbok han var på vei mot Antarktis. Da båten ble senket i april i 1940 var det ikke mye storhet igjen. Etter å ha vært brukt som fraktest, transkokeri og lekter i årene før den forsvant ned i dypet, var båten strippet for mester og overbygg så ut som det den var – et flytende lager.

– Skroget var fortsatt vakker, men historien til båten var visket ut, sier skipshistoriker Kjell Kjær.

Da båten ble kjøpt tilbake til Norge under første verdenskrig, skjedde det i all hemmelighet – og betalingen ble gjennomført via en

FAKTA

- 2011 ble erklært som et offisielt Nansen-Amundsenår.
- Det er 150 år siden Fridtjof Nansen ble født, og 100 år siden Roald Amundsen, sammen med sine fire menn, var de første som nådde Sydpolen.
- I 1897 ble Roald Amundsen et sentralt medlem av den belgiske Antarktisekspedisjon, som skrev verdenshistorie gjennom å bli det første skipet som overvintret i isodet.
- Belgica lå 13 måneder i isen. Dette ble Amundsens første møte med Antarktis, 12 år før han kom tilbake med Fram og erobret Sydpolen 14. desember 1911.
- Båten som ble brukt under ekspedisjonen, ble bygget i Norge i 1884. Den regnes som Amundsens kanskje viktigste båt, og endte side dager utenfor Harstad i april 1940, hvor den fortsatt er et flott dykkermål.

kurer, som reiste til Belgica med en pose med 130.000 kroner. Båten fikk nytt navn, ny havn og historikere og forskere rundt om i verden

forsøkte i flere tiår å finne ut av hvor kjendisbåten og den verdensberømte polskuta hadde tatt veien.

Det ble skrevet forskningsrapporter og avholdt store konferanser med «Belgica» som tema. Båten var sporløst borte.

Blomsterbutikken

– Også for meg forble «Belgica» et mysterium. I flere år hadde jeg trålet arkiver rundt om i verden på jakt etter opplysninger om båten – uten hell, sier Kjell Kjær.

Da tromsømannen pensjonerte seg fra jobben som prosjektansvarlig i Norsk Hydro, ble jakten på skjebnen og historien til gamle båter en attopplukende hobby. Men nærmere løsningen på «Belgica»-mysteriet kom han ikke – før han besøkte en blomsterbutikk i Harstad.

Kjær var i byen for å besøke en venn, og da han gikk innom en tilfeldig blomsterbutikk for å kjøpe blomster, så han et bilde av båten i Harstad Tidende, som blomstene ble pakket inn i.

Avslørt

– Jeg holdt på å få hjertefeil. Endelig hadde jeg et håndfast bevis på hvor «Belgica» kunne ha havnet. Jeg hadde lett i arkiver verden over – og så dukket nye opplysninger opp i den over seks måneder gamle sisen blomstene ble pakket inn i, sier Kjær.

Etter noen spørreunder i Harstad kom han i kontakt med Kristian Holst og fant ut at båten ble senket i 1940, og at vraket var kjent for lokale dykkere. Ingen visste noe særlig om den historiske betydningen til båten, og for å få dokumentert at det virkelig var den legendariske «Belgica» som lå på 20 meters dyp rett utenfor Harstad sentrum, hyret Kjær inn en

I GOD STAND: Etter 70 år på havets bunn er «Belgica» fortsatt i så god stand at der

FORSKER: Fra sitt hjemmekontor på Vannøya forsker skipshistoriker Kjell Kjær fortsatt på «Belgica», båten han sporet opp utenfor Harstad. Foto: Stig Brøndbo

undervannsfotograf for å finne bevis.

Etter å ha sett bilder av hekken og roret var han rimelig sikker. Etter å ha fått dokumentert serienummeret til ankerspillet hadde han det håndfaste beviset. «Belgica» var funnet.

Cambridge

Da Kjær publiserte sin vitenskapelige artikkel om «Belgica» via Cambridge University Press i 2005, tok det helt av i Belgica.

– Uten Kjell Kjær sin oppdagelse hadde vi nok fortsatt stått på bar bakke. Vi visste at «Belgica»

forsvant i Norge, men ante ikke hvor, sier Willy Versluys, presidenten i Belgica Société, organisasjonen som i dag står som formell eier av «Belgica» – og som jobber med planene om heving.

Ved hjelp av sponsorer skal vraket heves og preserveres, og belgiske marinedykkere har allerede vært ens ærend i Harstad for å forberede hevingsjobben. I mars 2012 kommer belgiske dykkere, undervannsfotografer og arkeologer for å undersøke «Belgica» mens den ennå ligger på havets bunn.

– Drømmen er å få hevet vraket

n tilfeldighet

Den vil bli forsøkt hevet. I mellomtiden er den et fantastisk dykkermål. Foto: Patrick Van Moer

TILFELDIG: Kjell Kjær trålet arkiver verden rundt på søken etter informasjon om hvor polskuta «Belgica» kunne ha tatt veien. Han fant den på 20 meters dyp utenfor Harstad. Foto: Stig Brøndbo

INNEFROSSEN: «Belgica» lå innefrosset i isen i Antarktis i 13 måneder. Det var en prøvelse for både båt og mannskap. Foto: Privat

i 2013. Selv om vraket har vært i sjøen i over 70 år, mener vi at den er i god nok stand til at vi skal lykkes med hevingen, sier Versluys.

Samtidig som båten skal heves, bygges det en nøyaktig kopi av den originale skuta i Belgia. Tegningene av «Belgica» var det Kjell Kjær som sporet opp i et arkiv i Norge.

Arbeidet er støttet av EU med flere titalls millioner og organisert som en lærebedrift hvor europeisk ungdom som har hatt eks-tra utfordringer i livet får muligheten til å ta fagbrev som tømmerens de jobber med «Belgica».

Æresgjest

De siste årene har Kjær vært i Belgia flere ganger årlig for å følge planleggingen av både hevingen og arbeidet med å bygge Belgica-kopien. Da han sporet opp båten, stod Kristian Holst i Harstad som eier.

– Fordi båten har så stor historisk betydning i Belgia, valgte jeg å gi den til den belgiske stiftelsen som planlegger hevingen, forteller Kristian Holst.

I slutten av september var han og Kjell Kjær med som æresgjester under åpningen av et eget «Belgica»-museum i Boom i Bel-

gia. – En fantastisk opplevelse, sier Kristian Holst.

– Det har vært utrolig spennende å få være med på prosessen fra båten ble identifisert, til museet nå står ferdig, sier Kjær.

I tillegg til museumsbesøket, dro Kjær også innom Havforskningsinstituttet i Ostende for å se på alt som er skrevet om båten.

– Det er overveldende mye, og jeg lærer stadig mer om skipet, sier Kjær.

Lever videre

– «Belgica» ble bygget i Norge, seilte på et historisk tokt med Ro-

ald Amundsen som styrmann og var ofte i Tromsø. Det hadde vært kjekt om dette ble markert tydeligere i Norge, mener Kjell Kjær.

Samtidig er han ikke i tvil. Det som startet som en tur innom en blomsterbutikk er i dag en blomstrende industri med millionomsättning.

– Med den jobben som pågår nå vil historien om «Belgica» leve videre. Det er helt fantastisk – og da betyr det ikke så mye at det skjer i Belgia, sier Kjell Kjær.

Enorme ringvirkninger i Belgia

Før Kjell Kjær fant «Belgica», var ikke den belgiske polarhistorien så kjent i Belgia. Nå er dette i ferd med å endre seg, sier Belgias ambassadør i Norge, Michel Godfrind.

Stig Brøndbo

Heving av vraket, byggingen av kopi av båten, egen likør, egen genever og et eget undervisningsopplegg for grunnskolen med tittelen «Look to Harstad», er bare noen av resultatene fra Kjell Kjær sitt arbeide med «Belgica».

– Det er imponerende, mener ambassadør Godfrind.

Da han møtte Kjær i Tromsø for første gang i desember i fjor, fikk han presentert en kortversjon av båtens utrolige historie.

– Jeg må innrømme at mye av dette var ukjent for meg, sier ambassadøren.

Oppvokst i en diplomatfamilie, bodde Godfrind i Oslo fra han var fem år til han fylte 12 år. På den norske skolen ble han kjent med norsk polarhistorie. At Belgia også har markert seg i polarhistorien, var ukjent for ambassadøren for han ble utnevnt til ambassadør til Norge i oktober i år.

– Jeg har besøkt Fram-museet mange ganger, og kjenner til Amundsen og Nansens bragder. Men at også Belgia har spilt en så stor rolle i polarhistorien, var ukjent for meg, sier Godfrind.

– Belgia har en lengre historie i Antarktis enn det Norge har, de var veldig tidlig i gang med polarforskning, sier Kjell Kjær.

Kostnadsramme på 10 millioner kroner

Hevingen av «Belgica» vil koste cirka 10 millioner kroner.

– For oss har båten en så stor historisk betydning at arbeidet er verdt hver euro det koster, mener Willy Versluys, presidenten i Belgica Society, organisasjonen som i dag står som formell eier av «Belgica» – og som jobber med planene om heving.

Da «Belgica» ble senket, var den fullastet med ammunisjon.

– Vi må derfor få tomt vraket, noe vi håper på at belgiske og norske marinedykkere kan gjøre sammen, sier Versluys.

Deretter skal vraket heves og fraktes til Belgia, hvor vrakdelene først skal senkes ned i ferskvann for å få tomt treverket for salt.

– Så skal vrakdelene settes sammen og stilles ut slik skroget framstår i dag, sier Versluys.

Utstillingen vil stå rett ved siden av kopien som i dag bygges av «Belgica».

– Jeg vet at det vil bli krevende å få dette til, men vi har kontakt med fagkompetanse som har gjort lignende jobber tidligere, sier Versluys.

Han presiserer at prisrammen på 1,5 millioner euro er en maksimalpris, og han håper at sluttsummen vil bli lavere. Nederlandske Smit's World skal stå for hevingen av vraket.